

«ІНТЕГРАЦІЯ НЕ МОЖЕ ЗМЕНШИТИ НАЦІОНАЛЬНО-ПРАВОВІ ОСОБЛИВОСТІ...»

*Інтерв'ю Юрія Олександровича Тихомирова,
доктора юридичних наук, професора, члена-кореспондента
Міжнародної академії порівняльного права
головному редактору журналу
«Порівняльне правознавство»
Олексію Веніаміновичу Кресіну*

Ю. О. Тихомиров

— Розкажіть про свій шлях у компаративістику і людей, які Вас направляли або йшли разом з Вами. Що Вас надихнуло написати і видати один з перших (якщо не перший) російських підручників з цієї дисципліни?

— Як відомо, досить тривалий час у СРСР науковий напрям порівняльного правознавства обмежувався критичними рамками. Як це вплинуло на зміст наукових праць учених-юристів, серед яких був і я? Давалася взнаки очевидна нестача оригінальної іноземної літератури з питань держави і права. Поїздки закордон на міжнародні конгреси і конференції давали змогу заповнювати цю прогалину книжками та науковою інформацією, але й

цього було недостатньо.

З початку 90-х років ситуація змінилася, і в країні почали більш об'єктивно ставитися до зарубіжної наукової літератури. З'явилася можливість зіставлення правових досліджень та використання корисних юридичних рішень у національно-правовій практиці.

«Відкрите вікно» у світ компаративістики стало стимулом для активізації діяльності у цьому напрямі. В. Туманов, А. Саїдов, В. Чиркін, М. Марченко у своїх працях творчо розробляли загальні питання порівняльного правознавства. І в галузевих науках почали з'являтися статті з цієї тематики.

І все-таки не вистачало загальної концепції, яка б містила засадничі поняття та базові положення. Це відчувалося у роботі вчених-юристів у рамках Міжпарламентської Асамблеї СНД, була гостра потреба в критерії порівняння законодавств держав – учасниць СНД.

Все це спонукало мене підготувати «Курс порівняльного правознавства», в якому я відобразив результати досліджень французьких, німецьких та американських компаративістів, а також представників російської школи права.

— **Якби Ви готували друге видання Вашого підручника, яку б додаткову проблематику Ви охопили, що б потребувало суттєвого перегляду?**

— Після виходу книги пройшло більше ніж півтора десятиліття, протягом яких накопичувалися досвід, спостереження та оцінки в цій сфері. І сьогодні можна було б ширше охопити предмет дослідження. Я маю на увазі, по-перше, необхідність більш широкого відображення досвіду країн Латинської Америки, Африки та Азії. Зрозумілий акцент на аналізі європейських інститутів отримав висвітлення в широкому історичному контексті.

По-друге, зростаючий вплив міжнародного права на розвиток національних законодавств спонукає більш масштабно показати роль міжнародно-правових регуляторів у їх зближенні. У міждержавних об'єднаннях така тенденція виражена особливо яскраво.

По-третє, вважаю за доцільне більш повно охарактеризувати досвід викладання компаративістики в різних регіонах.

Певною мірою в своїх останніх книгах я відобразив ці явища, наприклад, у книзі «Правове регулювання: теорія та практика» 2010 р.

— **Ви один із перших пострадянських вчених, який запропонував оригінальну класифікацію правових систем світу. Чи змінилися Ваші погляди в цій сфері за останнє десятиліття? Зокрема, як зараз Ви розглядаєте питання про кочівні правові системи?**

— Зберігаючи в основному прихильність до своєї колишньої класифікації правових систем, я актуалізую сім'ю «кочівного права» з огляду на глобальні міграційні потоки і складну адаптацію мігрантів до національного правопорядку в країні перебування. З'явилися підстави для виокремлення правових систем за їх цільовою ознакою. По-перше, це правові масиви міждержавних об'єднань (ЄС, СНД, СОТ, Євразійський союз та ін.), які по-різному впливають на національне законодавство. Цікаво, що в процесі їх формування активно використовується найкращий досвід країн, а їх структура відображає національно-правові інститути.

По-друге, припустимим є виокремлення правових систем для вирішення значних економічних, ресурсних, транспортних та інших питань, таких як правове забезпечення в межах Азіатсько-Тихоокеанського співробітництва, країн БРІКС та ін.

— **Що має бути в основі типології/класифікації правових феноменів – системи, традиції, культури? Як Ви ставитеся до ідеї багаторівневої типології/класифікації правових феноменів (Г. Берман, В. Лафітський, В. Оксамитний, Л. Луць та ін.)?**

— Враховуючи суперечливу тактику світового розвитку, а саме вплив глобалізації на зміцнення співпраці країн та їх правової взаємодії і водночас диференціацію держав і державних утворень, можна говорити про різні критерії утворення та порівняння правових систем. Цілком виправдане існування типу правових систем, де домінує культурологічний, релігійний принцип.

Припустимими є правові системи, що формуються для вирішення глобальних функціональних завдань. Можуть розвиватися правові системи, побудовані на основі єдиних політико-ідеологічних принципів.

Звідси два запитання – які критерії порівняння слід обрати для кожної групи і яким чином вони використовуються під час аналізу?

Можна передбачити збільшення питомої ваги загальних техніко-юридичних норм, стандартів тощо всередині кожної правової системи. Економічна, виробнича, торговельна, інформаційна співпраця країн об'єктивно потребує такого різновиду регуляторів.

Не треба забувати про континенти, де розвиваються свої правові системи та власні способи їх інтеграції. Їх прогрес зовні буде радо сприйнятий.

Звісно, такі тенденції лише схематично відображають правову картину світу – і, схоже, її можна побачити лише з відстані.

Неодмінною умовою є виключення «механічного» копіювання іноземних концепцій та правових рішень, що призводить іноді до втрати яскравих відтінків національних систем. Я обґрунтував поняття «правового суверенітету» для того, щоб показати органічні корені права у громадянському суспільстві та визначити міру «зовнішнього» впливу. Формула «передача певних повноважень держави – набуття ними повноважень інтегративного характеру» дасть змогу краще поєднувати інтереси людей, країн, регіонів, світової спільноти.

– Які, на Вашу думку як компаративіста, найбільш ймовірні сценарії розвитку правових систем пострадянських країн? Чи має перспективи пострадянська інтеграція?

– Відповісти на це питання дуже складно, оскільки розвиток держав та їх правових систем багато в чому залежить не лише від об'єктивних, а й суб'єктивних чинників. Намагаючись їх врахувати та зрівноважити, передбачаючи правові ризики, можна відзначити розширення зовнішніх зв'язків пострадянських країн. Партнерські відносини можуть переростати в союзи,

договори про співпрацю в окремих сферах – в установчі акти міждержавних об'єднань.

Відмінні тенденції будуть виражатися, по-перше, в більш щільному насиченні кожної правової системи елементами інших правових систем. Таким є незмінний імператив глобалізації. По-друге, країни колишнього СРСР напевно будуть шукати більш міцні структурно-правові форми спільної діяльності. До того ж інтеграція не може зменшити національно-правові особливості менталітету, культури і традицій.

– Які, на Вашу думку, найважливіші наслідки матиме глобалізація для правової карти світу? Як змінюються роль і характер національного, міждержавного, міжнародного, недержавного права? Які визначальні тенденції можна виокремити в сфері взаємодії правових систем?

– Про деякі аспекти глобалізації я вже говорив. Коротко зазначу: цей процес має свої межі, за якими повинні зберігатися національно-правовий суверенітет і потенціал країни. З юридичного погляду настав час інакше оцінювати природу і роль права в сучасному світі, яке традиційно «прив'язане» до держави. Збереження цієї «материнської лінії» передбачає пошук тонких граней для єдиного розуміння права – в державному та міжнародному аспектах, для співвідношення національного, інтеграційного та міжнародного права, нормативної саморегуляції. Це – актуальний порядок денний для теорії права і теорії держави.

– Яка основна роль порівняльного правознавства в сучасному правовому розвитку?

– Сучасна роль порівняльного права полягає у можливості за його допомогою отримати картину розвитку права в національних державах та виявити загальне, особливе і одиничне в їхніх правових системах. Це визначає вирішення політичних і соціально-економічних завдань. Розширюються можливості більш глибокого «правового пізнання», що, в свою чергу, є підґрунтям для розширення викладання порівняльного правознавства як у межах теорії права і у вигляді окремих навчальних курсів, так і в межах усіх галузевих юридичних дисциплін. Інакше молодий юрист опиниться перед зачиненими дверима в юридичному світі.

– Ви близько спілкувалися з Володимиром Олександровичем Тумановим, який нещодавно пішов з життя. Що б Ви могли сказати про нього як про вченого, державного діяча, людину?

– Протягом багатьох років я знав Володимира Туманова. Як високоосвічений юрист він відрізнявся класичним юридичним мисленням і здатністю виявляти витоки правових явищ. Не лише публікації, а й манера мислення та діяльність В. О. Туманова є взірцем юридичної компаративістики. І в цьому полягає його величезний життєвий урок.